

Ekološko računovodstvo kao faktor podrške razvoju Zelene ekonomije

The Environmental Accounting as a factor in supporting the development of the Green Economy

Prof. Dr Bojan Savić

Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Beograd, Srbija /
University of Belgrade, Agricultural faculty, Belgrade, Serbia
e-mail: bsavic@agrif.bg.ac.rs
orcid.org/0000-0002-3863-9630

Rad primljen / Received: 07.10.2022, Rad prihvaćen / Accepted: 09.11.2022.

Sažetak: Intenziviranje klimatskih rizika i sve rigoroznija ekološka regulativa, kao deo sveukupnih napora da se postigne održivi razvoj društva i zelena ekonomija, zahtevali su adekvatan odgovor računovodstvene profesije koji se javio u obliku ekološkog računovodstva. Ovaj segment računovodstva nastoji da pripremi informacije o ekološkim performansama, za potrebe upravljanja ekološkim rizicima, kao i da poveže ekološku i finansijsku dimenziju poslovanja. U radu se razmatraju ekološki izveštaji velikih kompanija iz oblasti agroprivrede i eksploatacije prirodnog bogatstva koje posluju u Republici Srbiji, budući da svojim poslovanjem neposredno utiču na degradiranje životne sredine. Cilj rada je da ukaže na značaj ekološkog računovodstva i izveštavanja o ekološkim performansama, kao i da analizira kvalitet obelodanjenih informacija u ovom segmentu izveštavanja u domicilnoj praksi.

Ključne reči: ekološko računovodstvo, ekološka efikasnost, ekološke performanse, zelena ekonomija.

Abstract: The intensification of climate risks and increasingly rigorous environmental regulations as part of the overall efforts to achieve sustainable development of society and the green economy required an adequate response from the accounting profession in the form of environmental accounting. This segment of accounting seeks to prepare information on environmental performance, for the purposes of environmental risk management, as well as to connect the environmental and financial dimension of business. The paper discusses the environmental reports of large companies in the field of agribusiness and natural resources exploitation that operate in the Republic of Serbia, since their business directly affects the degradation of the environment. The aim of this paper is to point out the importance of environmental accounting and reporting on environmental performance, as well as to analyze the quality of disclosed information in this segment of reporting in domicile practice.

Keywords: environmental accounting, eco-efficiency, environmental performance, green economy.

UVOD / INTRODUCTION

Ekološka dimenzija poslovanja direktno tangira brojne stejkholdere, a ovi uticaji mogu biti pozitivni i negativni. Tako, na primer, uspešno implementirana strategija ekološke efikasnosti i posledično ušteda energije direktno doprinose očuvanju životne sredine, a kroz niže troškove redukuju se i računi za kupce. Kada je reč o negativnim uticajima oni se pre svega odnose na zagađenje vode, vazduha i zemljišta.

Intenziviranje klimatskih rizika i sve rigoroznija ekološka regulativa, kao deo sveukupnih napora da se postigne održivi razvoj društva i zelena ekonomija, zahtevali su adekvatan odgovor računovodstvene profesije koji se javio u obliku ekološkog računovodstva. Ovaj segment računovodstva nastoji da pripremi informacije o ekološkim performansama, za potrebe upravljanja ekološkim rizicima, kao i da poveže ekološku i finansijsku dimenziju poslovanja. U

radu se razmatraju ekološki izveštaji velikih kompanija iz oblasti agroprivrede i eksploatacije prirodnog bogatstva koje posluju u Republici Srbiji, budući da svojim poslovanjem neposredno utiču na degradiranje životne sredine. Cilj rada je da ukaže na značaj ekološkog računovodstva i izveštavanja o ekološkim performansama, kao i da analizira kvalitet obelodanjenih informacija u ovom segmentu izveštavanja u domicilnoj praksi.

1. MATERIJALI I METODE / MATERIALS AND METHODS

Za potrebe identifikovanja i analize kvaliteta ekoloških izveštaja, a time i zastupljenosti i razvijenosti ekološkog računovodstva u domicilnim preduzećima, izvršen je odabir preduzeća koja prema podacima objavljenim na sajtu Nacionalni registar izvora zagađivanja, kao i na sajtu "eXtreme ECOlogy", svojim poslovanjem u najvećem stepenu emituju zagađenje u neposredno okruženje i time značajno doprinose degradiranju životne sredine. Država preko svojih institucija i adekvatnim merama treba da ograniči navedene eksternalije (Milojević i dr, 2021). U cilju sagledavanja i ocene stanja u privredi odabrana su preduzeća koja pripadaju različitim sektorima (primarna poljoprivredna proizvodnja, prehrambeno-prerađivačka industrija, eksploatacija prirodnih bogatstava). Zatim je sprovedena kvalitativna analiza informacija publikovanih na sajtu kompanija i posebnim izveštajima koje je njihov menadžment pripremio.

2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Izveštavanje o ekološkim performansama preduzeća predstavlja sastavni deo izveštavanja o korporativnoj društvenoj odgovornosti (u daljem tekstu KDO), a sa prevladavanjem interesa za ekološka pitanja počinje da se posmatra kao poseban segment izveštavanja. Izveštavanje o ekološkim aspektima motivisano je sledećim razlozima (Gray, Spence, 2007):

- usklađivanje poslovanja sa zahtevima ekološke regulative;
- poboljšanje poslovne efikasnosti;
- promocija kulture ekološke bezbednosti među zaposlenima;
- obelodanjivanje preventivnih mera koje preduzeće preduzima;
- jačanje reputacije i upravljanje ekološkim rizicima;
- privlačenje društveno odgovornih investitora;
- sastavni deo procesa upravljanja stejkholderima.

Izveštavanje o ekološkim aspektima može se posmatrati iz dve perspektive – na nacionalnom (izveštavanje o resursima) i korporativnom nivou. Polazeći od zadatih okvira ovog istraživanja predmet razmatranja biće mikro aspekt odnosno izveštavanje na nivou preduzeća. Izveštavanje o ekološkoj dimenziji poslovanja predstavlja termin koji obuhvata različite aspekte izveštavanja, koje je moguće sumirati u sledeća dva područja (Gouthoupe, 2008):

- pripremanje i obelodanjivanje finansijskih informacija povezanih sa interakcijom preduzeća i životne sredine;
- obelodanjivanje nefinansijskih informacija koje korisnicima pružaju mogućnost da utvrde stepen saglasnosti poslovanja preduzeća sa ekološkim propisima i njegov doprinos održivom razvoju (destrukcija biodiverziteta, zagađenje vode i vazduha, toksičan otpad, iscrpljivanje neobnovljivih prirodnih resursa, upotreba neobnovljivih izvora energije, materijala, program recikliranja i slično).

Ekološko finansijsko izveštavanje usmereno je na jasno prikazivanje ekoloških prihoda, troškova, imovine i obaveza u finansijskim izveštajima saglasno pozitivnim zakonskim propisima i Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MRS 1 – Prikazivanje finansijskih izveštaja, MRS 16 - Nekretnine, postrojenja i oprema za prikazivanje ulaganja u zaštitnu opremu, MRS 20 – Državna dodeljivanja, MRS 37 – Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna sredstva, koji se primenjuje za potrebe obuhvatanja rezervisanja po osnovu obaveza za otklanjanje ekoloških šteta i, odštetnih zahteva po osnovu parnica, zatim MRS 38 – Nematеријална imovina koji je relevantan za obuhvatanje emisionih prava, MSFI 6 - Istraživanje i procenjivanje mineralnih resursa, tumačenje IFRIC 5 Pravo učešća u fondovima namenjenim povlačenju imovine iz upotrebe, obnavljanju i zaštiti životne sredine i drugi).

Ekološko upravljačko računovodstvo kao segment izveštavanja o ekološkim aspektima poslovanja primarno se bavi pitanjima identifikovanja i merenja ekoloških troškova i koristi, kao i upravljanja navedenim troškovima. To dalje pretpostavlja procenu uticaja aktivnosti preduzeća na prirodno okruženje, kako bi se nastali troškovi eksternalija inkorporirali u različite obračune u svim fazama životnog ciklusa (White, 2009). Dodatno, ekološko upravljačko računovodstvo obezbeđuje i nefinansijske informacije budući da stejkholderi imaju potrebu da procene u kojoj meri je preduzeće napredovalo u sprovođenju definisanih ekoloških ciljeva. Tako, na primer, kupci žele da imaju saznanja o tome da li su proizvodi koje preduzeće prodaje proizvedeni pri-

menom tehnologije koja zagađuje životnu sredinu (Anufrijević, 2022). Kao što profitabilnost preduzeća varira u zavisnosti od efikasnosti menadžmenta, uspeh aktivnosti u području zaštite životne sredine takođe zavisi od umešnosti menadžmenta i postignute eko-efikasnosti. Ekološka efikasnost (eco-efficiency) se izražava kao odnos kreiranja ekonomske vrednosti i dodatnog uticaja aktivnosti preduzeća na okruženje. Ekološka efikasnost se postiže preko povećanja vrednosti proizvoda i/ili usluga, optimalne upotrebe resursa i redukovanja uticaja na životnu sredinu (Winter, 2016).

Informisanje o ekološkim aspektima poslovanja postalo je posebno važno u područjima u kojima postoji asimetrična informisanost između stakholdera i menadžmenta. Stakholderi imaju pristup samo publikovanim informacijama, dok menadžment raspolaže potpunim informacijama o preduzeću. Ovo posebno zbog toga što asimetrična informisanost prouzrokuje nepovoljnu selekciju i rizik zloupotrebe (moral hazard). Ukoliko ne postoje objektivni izveštaji o društveno odgovornim aktivnostima preduzeća, stakholderi neće biti u prilici da prepoznaju koja preduzeća posluju na društveno odgovoran način (Bini, Bellucci, 2020).

2.1. Implikacije ekoloških informacija na zelenu ekonomiju i održivi razvoj /

Implications of environmental informations on the green economy and the sustainable development

Činjenica da su izveštaji o uticaju aktivnosti preduzeća na životnu sredinu predmet javnog razmatranja (kritike), implicira na veću verovatnoću da će preduzeće izbegavati graničnu ili upitnu ekološku praksu. Navedeno takođe ukazuje da ekološko izveštavanje ima važnu ulogu u unapređenju korporativnog ponašanja i performansi. Preciznije rečeno, saznanje da će određene aktivnosti biti obelodanjene može uticati na korporativni menadžment da svoje resurse koristi razborito i pravilno, dodatno ga ohrabrujući da preispita definisanu poslovnu politiku kako bi je učinio prihvatljivom za širu javnost. Povratno, to će imati pozitivne efekte na reputaciju, a time i postizanje ciljeva preduzeća (Viliers, 2012).

Prvi globalni izveštaj o korporativnoj ekološkoj odgovornosti publikovala je svetski poznata konsultantska i revizorska firma KPMG 1993. godine, a niz je nastavljen od strane svetski poznatih kompanija uključujući i proizvođača sportske opreme Puma koji je novembra 2011. godine obelodanio prvi ekološki izveštaj o uspehu za 2010. godinu. Cilj navedenog poteza bio je da se zainteresovanoj javnosti ukaže na stvarne troškove proizvodnje, u smislu upotrebe prirodnih resursa i ekološkog uticaja poslovanja - od nabavke materijala i sirovina do prodaje

finalnih proizvoda. Time se istovremeno stakholderima pruža mogućnost uvida u ekološke aspekte komercijalnih odluka, ali se takođe osvetljavaju i ekonomske posledice ograničenih prirodnih resursa. U navedenom izveštaju je prikazano da ekonomska vrednost emisije gasova koji doprinose globalnom zagrevanju (GHG), upotrebljene vode, zemljišta, proizvodnje sirovina, zagađenja vazduha i otpada u celom lancu snabdevanja iznosi 145 miliona evra. Svakako najveći udeo navedenih troškova se odnosi na emisiju gasova i upotrebu vode - po 47 miliona evra. Procena troškova po osnovu emisije gasova zasnovana je na iznosu troškova za društvo po osnovu tekućih i budućih klimatskih rizika. Obračun finansijskih implikacija upotrebe voda zasnovan je na upotrebi različitih vrednosti za pojedine geografske lokacije u zavisnosti od raspoloživosti odnosno nestašice vode na određenim područjima (PriceWaterhouseCoopers, 2011),

Ekološki izveštaj o uspehu kompanije Puma izlazi iz okvira ekoloških razmatranja. Koristi za kompaniju povezane su sa strategijom (identifikovanje održivih inputa), upravljanjem rizicima (blagovremeni uvid u potencijalne rizike) i većim stepenom transparentnosti poslovanja za stakholdere. Međutim, finansijski uticaj je i dalje ključan i u tom kontekstu ekološki izveštaj o uspehu predstavlja instrument za pozicioniranje monetarnih vrednosti u ekološki okvir kroz čitav lanac snabdevanja. Kada se izveštaj sastavi, on dobija značajan potencijal kao strategijski instrument za upravljanje poslovanjem. Strategijske promene u resursima mogu se vršiti sa ciljem da se redukuje nepovoljan uticaj na okruženje, što će verovatno rezultirati inovacijama u proizvodima (Hudson et al., 2012).

Prema Brophy oblik ekološkog izveštaja varira od izveštaja usmerenog na stvaranje pozitivnog imidža u javnosti (kao instrumenta odnosa sa javnošću), sve do izveštaja koji nastaju kao rezultat detaljnijih istraživanja ekoloških performansi, politika, postupaka i budućih pravaca akcija preduzeća. Otuda je neophodno razlikovati pet nivoa izveštaja o uticaju preduzeća na životnu sredinu (Viliers, 2012):

- kratak izveštaj kao sastavni deo godišnjeg izveštaja (bilten);
- jednokratni ekološki izveštaj;
- godišnji izveštaj povezan sa sistemom upravljanja životnom sredinom;
- prikaz ekoloških, socijalnih i ekonomskih performansi na godišnjoj osnovi;
- razvijeno izveštavanje o održivom razvoju, kroz prikaz povezanih ekoloških, ekonomskih i socijalnih aspekata korporativnih performansi.

Kada je reč o Republici Srbiji, relativno mali broj preduzeća priprema i publikuje ekološki izveštaj kao poseban segment sveukupnog korporativnog izveštavanja. Rezultati istraživanja koje je sprovedeno za potrebe ovog rada ukazuju da svega nekoliko velikih preduzeća koja spadaju u grupu velikih zagađivača poklanja pažnju navedenim informacijama. Detaljniji prikaz dat je u Tabeli 1.

deno za potrebe ovog rada ukazuju da svega nekoliko velikih preduzeća koja spadaju u grupu velikih zagađivača poklanja pažnju navedenim informacijama. Detaljniji prikaz dat je u Tabeli 1.

Tabela 1 - Prikaz preduzeća koja pripadaju grupi najvećih zagađivača u Republici Srbiji za 2021. godinu
Table 1 - Presentation of companies that belong to the group of biggest polluters in the Republic of Serbia for the year 2021

Preduzeće	Izvor zagađenja	Publikuje ekološke informacije	Deo izveštaja o KDO	Poseban ekološki izveštaj	Integrirani izveštaj	Izveštaj je predmet revizije	Dodatna objašnjenja u Napomenama uz finansijske izveštaje
Cementara Titan Kosjerić	NO _x /NO ₂	Detaljno		Da	Da	Da	Da
Lafarge fabrika cementa u Beočinu	Cink, hrom	Šturo					Da
Serbia Zijin Cooper doo (Rudarsko-topioničarski basen Bor)	SO _x /SO ₂	Ne					Da
EPS Kolubara RB Lazarevac	SO _x /SO ₂ PM10 NO _x /NO ₂	Ne					Da
NIS Rafinerija Pančevo	SO _x /SO ₂ PM10 NO _x /NO ₂	Green-washing					Da
Sunoko Vrbas	SO _x /SO ₂	Green-washing					Ne
Dijamant Zrenjanin	PM10	Ne					Ne
Vital Vrbas	SO _x /SO ₂	Ne					Ne
Farma svinja Delta agrar-Zaječar	PM10	Da		Da		Da	Ne
Soja protein – Bečež	PM10	Green-washing					Ne

Analiza autora / Author's analysis

Analizom publikovanih informacija iz domena ekološke dimenzije poslovanja obuhvaćene su kako nefinansijske, tako i finansijske informacije povezane sa ekološkom dimenzijom poslovanja.

Kada su u pitanju nefinansijske informacije, potrebno je istaći da informacije o izvoru i obimu emisija preduzeća samostalno dostavljaju Nacionalnom registru izvora zagađivanja. U najvećem broju slučajeva, na sajtu samih preduzeća izostala su bilo kakva dodatna obaveštenja o ekološkim aspektima poslovanja. U pet od deset analiziranih preduzeća menadžment je kroz uopštenu priču o svojim planovima pokušao da pokrije deo nefinansijskog segmenta izveštavanja, ali je takvo objašnjenje pre po-

služilo kao svojevrsni „greenwashing“, pristup izveštavanja koji se prevodi kao „zeleno ispiranje“, odnosno nastojanje da se u javnosti stvori impresija da preduzeće vodi računa o ekološkoj dimenziji poslovanja, bez navođenja preciznih informacija o ostvarenim ekološkim performansama i konkretnim planovima za njihovo unapređenje.

Može se zapaziti da su preduzeća koja se nalaze u samom vrhu po obimu emisija nisu prepoznala potrebu da širu društvenu zajednicu i svoje ključne stejkholdere izveste o negativnim eksternalijama koje su svojim poslovanjem prouzrokovala.

Preduzeće iz domena eksploatacije prirodnih bogatstava Cementara Titan Kosjerić priprema i pri-

kazuje veoma detaljan izveštaj koji je uobičen u formi Integriranog izveštaja, pri čemu se za potrebe sastavljanja izveštaja preduzeće bazira na globalnim smernicama i standardima odbora za računovodstvo održivosti (Sustainability Accounting Standards Board), što prema dostupnim informacijama predstavlja jedinstven slučaj u našoj zemlji. Takođe, njihov Integrirani izveštaj je predmet revizije, čime treba da se doprinese kredibilitetu prikazanih informacija.

Kada je u pitanju finansijski aspekt izveštavanja o ekološkoj dimenziji, za potrebe analize ovog dela izveštavanja izvršen je pregled i analiza Bilansa stanja, kao i Napomena uz finansijske izveštaje, u segmentu koji se odnosi na dodatna objašnjenja pozicije Dugoročna rezervisanja, budući da je predviđena obaveza za preduzeća da formiraju određene iznose rezervisanja za potrebe obnavljanja prirodnih bogatstava (zemljišta i šuma) i otklanjanja ekoloških šteta. Pri tome, obnavljanje zemljišta je neophodno kod površinskih kopova i deponija, a sva preduzeća koja spadaju u grupu zagađivača zemljišta i voda imaju obavezu da formiraju navedenu poziciju za potrebe obuhvatanja troškova obnavljanja prirodnih bogatstava (Grupa autora, 2014).

Preduzeća iz domena eksploatacije prirodnog bogatstva formirala su rezervisanja namenjena obnavljanju zemljišta, dok ni jedno od analiziranih preduzeća iz domena agrobiznisa to nije učinilo, iako svakako pripadaju grupi zagađivača zemljišta i voda.

Rezultati istraživanja (Ignjatović i dr., 2020) ukazuju da je ekonomski učinak preduzeća moguće poboljšati ukoliko se unapredi kvalitet životne sredine, odnosno ukoliko se redukuje stepen njene degradacije izazvane aktivnostima, procesima, uslugama i proizvodima preduzeća. Da bi se pozitivni efekti realizovali u kratkom i srednjem roku neophodno je blagovremeno usklađivanje poslovanja sa ekološkim propisima, što često rezultira značajnim inovacijama u poslovanju.

2.2. *Mogućnosti unapređenja ekološkog izveštavanja /*

Opportunities for improvement of the environmental reporting

Bez računovodstvene podrške u vidu merenja nefinansijskih resursa, poput prirodnog kapitala i efekata njihovim upravljanjem investitori neće biti u mogućnosti da sagledaju uticaj ekoloških pitanja na poslovanje niti će imati zaokružen uvid u sve faktore koji utiču na generisanje vrednosti (Rogers, 2016). Evropska komisija je daleke 2001. godine objavila prve preporuke za priznavanje, merenje i obelodanjivanje ekoloških pitanja u godišnjem izveštaju kompanija. Nadalje, Komisija je ukazala na posto-

janje dva ključna izazova nefinansijskog izveštavanja: prvi, sadržan u nepostojanju eksplicitnih pravila izveštavanja, što znači da svaka grupa stejkholdera može smatrati da su obelodanjivanja nedovoljna ili nepouzdana, dok se drugi problem odnosi na činjenicu da u ovom području postoji nizak stepen dobrovoljnog obelodanjivanja uključujući i sektore koji imaju značajan uticaj na životnu sredinu (European Commission, 2001). Iako je od navedenog izveštaja prošlo više od dve decenije, navedeni problemi i dalje su veoma aktuelni. Odsustvo jedinstvenih smernica odnosno standarda sugerise da investitori neće biti u mogućnosti da vrše poređenja između preduzeća, odnosno da nema adekvatne procene uticaja ekološkog rizika na finansijsku poziciju preduzeća. Neosporno je da postoje računovodstveni standardi koji uređuju problematiku rezervisanja i potencijalnih obaveza za ekološka pitanja, kao i da preduzeća u ekološki osetljivim sektorima sastavljaju pojedinačne ekološke izveštaje. Međutim, i dalje postoji izražena potreba za harmonizacijom informacija koje je neophodno obelodaniti u godišnjem izveštaju. Okolnost da se troškovi prikupljanja i obelodanjivanja često posmatraju kao ograničavajući faktor, zajedno sa naporima da se izbegne nametanje pravnih obaveza preduzećima, rezultiralo je da Smernice izveštavanja uglavnom ostanu u granicama postojećih Direktiva EU (Četvrte i Sedme direktive) i MSFI.

Najopštiji mehanizam za izveštavanje o socijalnom i ekološkom uticaju od strane preduzeća uključuje (Elliott, Elliott, 2019):

- Svetski poslovni savet za održivi razvoj (World Business Council for Sustainable Development);
- Smernice za integrirano upravljanje projektima održivog razvoja (Sustainability Integrated Guidelines for Management Project - SIGMA);
- Institut za socijalnu i etičku odgovornost (Institute of Social and Ethical Accountability AA 1000);
- Međunarodna organizacija za standardizaciju (International Organisation for Standardization ISO 14000);
- Upravljanje životnom sredinom i šeme revizije (Environmental Management and Audit Scheme - EMAS);
- Odbor za standarde obelodanjivanja o ugljen-dioksidu (Carbon Disclosure Standards Board);
- Odbor za standarde računovodstva održivosti (Sustainability Accounting Standard Board - SASB).

Generisanju relevantnih informacija može doprijeti respektovanje sledećih preporuka (Sullivan, 2011):

1. Neophodno je da preduzeća budu eksplicitna u pogledu toga koja ekološka i socijalna pitanja se smatraju relevantnim za korisnike. Jasna predstava o tome šta je materijalno, pruža mogućnost preduzećima da objasne značaj ekološkog i socijalnog rizika i šansi u kontekstu njihove poslovne strategije, ključnih pokretača vrednosti, kratkoročnih i dugoročnih finansijskih performansi. Takođe, neophodno je objasniti koja pitanja se ne smatraju značajnim i razloge za takvu odluku. Problem je međutim sadržan u činjenici da menadžment ne želi uvek da bude eksplicitan u pogledu značaja određenih pitanja, kako ne bi došao u konflikt sa pojedinim stakeholderima ukazujući im da su njihovi interesi za preduzeće manje važni.

2. Neophodno je identifikovati stakeholdere koji se smatraju ključnim za korporativni uspeh i dugoročno poslovanje, objasniti kako se preduzeće zalaze za njihove interese (na koji način je odgovorno tim stakeholderima), zatim specifična pitanja postavljena od strane stakeholdera i opis aktivnosti koje se nameravaju preduzeti kako bi se na ove potrebe adekvatno odgovorilo.

Dobrovoljna priroda većine socijalnih i ekoloških modela izveštavanja znači da su ovi izveštaji uglavnom neuporedivi i da njihov sadržaj varira između preduzeća. Bez jasnih zahteva, menadžment ima diskreciju u pogledu oblikovanja sadržine izveštaja, a ukoliko se tome pridodaju različiti korporativni ciljevi, razlike postaju neminovne. Takođe, kvalitet informacija koje su neophodne investitorima često je nezadovoljavajući. Pored pomenutih potrebno je ukazati i na ostale izazove koji su imanentni procesu izveštavanja o korporativnoj odgovornosti poput relativno nerazvijenih procedura prikupljanja podataka, neadekvatnog kvaliteta sistema uveravanja (verifikacije), neizbežnog kompromisa između troškova i preciznosti, kao i visok stepen arbitrarnosti brojnih tehnika korišćenih za generisanje informacija. Nezavisno od toga moguće je identifikovati bazični set osnovnih elemenata u izveštaju o KDO.

Uprkos brojnim izazovima važno je naglasiti da se korisnost navedenih informacija ne ogleda u njihovoj savršenoj preciznosti, nego u prikazu vrednosti i prioriteta preduzeća koji postaju esencijalni input za donošenje odluka stakeholdera. U tom smislu, uloga ekološkog računovodstva je da omogućiti da se sagledaju činjenice koje iz tradicionalnih izveštaja nisu uočljive. Detaljno obelodanjivanje može rezul-

tirati unapređenjem odnosa sa stakeholderima, redukovati regulatorne rizike, troškove kapitala i unaprediti reputaciju preduzeća (Sekerez, 2017).

ZAKLJUČAK/ CONCLUSION

Ekološko računovodstvo je u značajnoj meri prisutno u razvijenim i ekološki osvešćenim tržišnim privredama gde predstavlja značajnu podršku upravljanja preduzećem i realizaciji ciljeva iz domena održivog razvoja. Jedan od ključnih izazova prilikom kreiranja navedenih informacija jeste nepostojanje opšteprihvaćenih standarda, čime njihova uporedivost postaje upitna. Kada je reč o Republici Srbiji, ekološko računovodstvo u domicilnim preduzećima gotovo da ne postoji. To se može objasniti relativno niskim stepenom razvijenosti ekološke svesti u celom društvu, kao i činjenici da preduzeća još uvek nisu prepoznala značaj održivog razvoja i ekološke dimenzije poslovanja. Usled navedenih okolnosti, preduzeća koja se svrstavaju u grupu najvećih zagađivača gotovo da ne publikuju informacije o ekološkim aspektima poslovanja, a ona preduzeća koja su to učinila u značajnoj meri se služe "greenwashing" pristupom. U uzorku preduzeća koja se svrstavaju u grupu najvećih zagađivača svega dva imaju detaljne ekološke izveštaje, što se može objasniti činjenicom da u njima postoji strani kapital koji potiče iz zemalja u kojima je odavno prepoznat značaj upravljanja ekološkim performansama i njihove implikacije na finansijski aspekt poslovanja. Kada je reč o finansijskim informacijama koje su povezane sa ekološkom dimenzijom poslovanja, analizom pozicije dugoročnih rezervisanja namenjenih obnavljanju zemljišta i voda, utvrđeno je da preduzeća iz sektora eksploatacije prirodnog bogatstva formiraju navedenu poziciju, dok preduzeća iz domena agrobiznisa to ne čine, iako pripadaju grupi zagađivača zemljišta i voda.

Navedeno nedvosmisleno ukazuje da potencijal ekološkog računovodstva u domenu unapređenja poslovanja ni izdaleka nije prepoznat u domicilnim preduzećima, te da je neophodno najpre podizanje ekološke svesti u celom društvu, a potom kroz razvijanje odgovarajućih kurikuluma na fakultetima, kao i stručnim programima obuke menadžmenta u neformalnom sistemu obrazovanja, afirmisati ekološko računovodstvo kao značajan instrument za postizanje čistije proizvodnje i realizacije ciljeva iz domena održivog razvoja.

Zahvalnica / Acknowledgements

Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru Ugovora o realizaciji i finansiranju naučnoistraži-

vačkog rada u 2022. godini između Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, evidencioni broj ugovora: 451-03-68/2022-14/200116.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Ануфријев, А. (2022). Зелене финансије и рачуноводствени приступ подршке у функцији одрживог економског развоја, *Ecologica*, 29(107), 391-398.
- [2] Bini, L., Bellucci, M. (2020). *Integrated Sustainability Reporting: Linking Environmental and Social Information to Value Creation Processes*, Springer, Cham.
- [3] Elliott, B., Elliott, J. (2019). *Financial Accounting and Reporting*, Pearson Education, Harlow.
- [4] European Commission, (2001). *Recommendation on the Recognition, Measurement and Disclosure of Environmental Issues in the Annual Accounts and Annual Reports of Company*, https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvk6yhcbpeywk_j9vvik7m1c3gyxp/vi8ui2s6gpz5 (30.03.2022).
- [5] Gouthoupe, C. (2008). Certificate in Business Accounting, *Paper P8 Financial Analysis*, CIMA Official Learning System, Burlington.
- [6] Gray, R., Spence, C. (2007). Social and Environmental Reporting and the Business Case, *Research report*, No. 98, ACCA, p. 45.
- [7] Grupa autora (2014). *Priručnik za primenu kontnog okvira za srednja, mala i mikro pravna lica i preduzetnike*, Privredni savetnik, Beograd.
- [8] Hudson, J., Jeaneau, H., Zlotnicka, T. (2012). What is Integrated Reporting?, UBS Investment Research, <http://www.sasb.org/wp-content/uploads/2012/06/UBS-on-Integrated-Reporting.pdf> (01.07.2012).
- [9] Ignjatović, S., Aničić, A., Vapa Takosić, J., Belokapić Čavkunović, J. (2020). Utvrđivanje ekonomskih relacija privrednog rasta i zaštite životne sredine, *Oditor*, 6(1), Centar za ekonomska istraživanja, Beograd, 38-48.
- [10] Milojević, I., Miljković, M., Pantić, N., Rosić, M. (2021). Uticaj fiskalne politike na održivi ekološki razvoj u uslovima ekonomske krize, *Ecologica*, 28(104), 510-516.
- [11] PriceWaterhouseCoopers (2011). Puma's reporting highlights global business challenges, *World Watch*, Issue 3-2011, <https://www.pwc.pt/pt/sustentabilidade/images/pumas-reporting-highlights-global-business-challenges.pdf> (20.03.2022).
- [12] Rogers, J. (2016). The next frontier in sustainability, *Strategic Magazine*, 6/2016. <https://sfmagazine.com/post-entry/june-2016-the-next-frontier-in-sustainability/> (20.04.2022)
- [13] Sekerez, V. (2017). Environmental Accounting as a Cornerstone of Corporate Sustainability Reporting, *International Journal of Management Science and Business Administration*, 4(1), 7-14.
- [14] Sullivan, R. (2011). *Valuing Corporate Responsibility: How Do Investors Really Use Corporate Responsibility Information?* Routledge.
- [15] Viliers, S. (2012). *Corporate Reporting and Company Law*, Cambridge University Press, Cambridge.
- [16] White, G. (2009). *Sustainability Reporting Managing for Wealth and Corporate Health*, Business Expert Press, LLC, New York.
- [17] Winter, M. (2016). *Eco-efficiency of Grinding Process and Systems*, Springer, Braunschweig.